

Marina Katinić Pleić, *Integrativno mišljenje. Odgovor na trostruku krizu postmoderne*, Zagreb, Pergamena – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, 2023, 494 str.

Andreja Križmarić
andreja.krizmaric@ffrz.hr

Koncept integrativne bioetike i pluriperspektivizma posljednjih je dvadeset pet godina vrlo aktualna tema o kojoj je objavljeno mnogo stručnih i znanstvenih članaka i publikacija kako na engleskom, tako i na hrvatskom jeziku. Kao jedan od doprinosa ovoj temi 2023. godine objavljena je knjiga *Integrativno mišljenje. Odgovor na trostruku krizu postmoderne*, znanstveno-filozofski priveden autorice dr. sc. Marine Katinić Pleić, za koju možemo reći da je velik i sveobuhvatan pregled svih oblika u kojima se pojavljuje integrativno mišljenje s naglaskom na teorijsko utemeljenje integrativnog mišljenja i metodama koje iz njega proizlaze. Knjiga je objavljena u izdanju Pergamena i Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Nastala je kao pokušaj filozofskog osmišljavanja integrativne vizije obrazovanja koja će metodološki graditi na zasadama integrativne bioetike i filozofije s djecom/za djecu. Ova knjiga poziva širok krug čitatelja, one s diplomom i one bez nje, na misaono putovanje. Za čitanje knjige nije potrebno prethodno znanje o povijesti filozofije, a sadrži promišljanja i zaključke koji potiču na daljnje istraživanje. Knjiga može biti zanimljiva svim stručnjacima, posebice stručnjacima iz područja društvenih i humanističkih znanosti.

Autorica knjige doktorirala je na Odsjeku za filozofiju pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, s težištem svog doktorskog istraživanja na integrativnoj bioetici, filozofiji odgoja i filozofiji za djecu. Zaposlena je u Školi suvremenog plesa Ane Maletić u Zagrebu te je autorica nekoliko radova u najistaknutijim domaćim znanstvenim časopisima i u jednomu međunarodnom časopisu o bioetičkim i odgojno-filozofskim temama.

Tragajući za sinergijom epistemologije, bioetike i filozofije za djecu, autorica je pokušala ponuditi integrativnu viziju racionalnosti koja uzima u obzir multidimenzionalnost autentičnoga mišljenja – kritičkog, kreativnog, skrbnog i kolaborativnog. Ono što integrira sve te dimenzije mišljenja jest filozofska metoda, koja nije nikakvo sitničarenje, nego bavljenje onim bitnim. Pri pisanju

knjige *Integrativno mišljenje. Odgovor na trostruku krizu postmoderne* autorica je odabrala neuobičajenu, *eklektičku* metodu; čitajući i proučavajući djela autora potpuno različitih misaonih tradicija, pronalazila je poveznicu među njima, odnosno točke sinergije, smatrajući da ako se svjetonazorski različiti ljudi oko nečega slože, onda tu ima nešto dobro. Usredotočila se na europske autore – njemačke, austrijske i ponekog španjolskog, odnosno do sada istražena europska uporišta za integrativnu bioetiku, budući da idejni korijeni bioetike i filozofije za djecu jesu u europskoj tradiciji, iako su se one kao discipline artikulirale na angloameričkom prostoru, a tematizira i hrvatske autore koju su dali vrijedne priloge u ovom području.

Knjiga *Integrativno mišljenje. Odgovor na trostruku krizu postmoderne* pisana je vrlo pregledno, a može joj se pristupiti i kao priručniku i poticaju na promišljanje o suvremenim i vrlo aktualnim, esencijalnim temama današnjice. Knjiga ima 494 stranica sadržaja koji je podijeljen u sedam velikih poglavlja: »Krizna znanstveno-tehničke civilizacije«; »Epistemološka kriza postmoderne: znanje i status istine«; »Krizna odgojno-obrazovnog sustava«; »Korelacija triju vidova krize«; »Odgovor na krizu: integrativno mišljenje«; »Integrativno mišljenje u bioetici«; »Filozofija s djecom i integrativno obrazovanje«. Svako je poglavlje zasebna cjelina popraćena uvodom i zaključkom. Poglavlja knjige su povezana i međusobno se uvjetuju i proizlaze jedno iz drugoga. Suptilnom sposobnošću, u svakom poglavlju, artikulira se problem i nude rješenja u vidu zaključaka.

Knjiga započinje predgovorom naslovljenim *Predgovor ili Zar opet o krizi?*, na koji se nadovezuje *Uvod* u kojem autorica predstavlja paradigmu integrativnog mišljenja kao primjeren odgovor na krizu postmoderne koja se pokazuje kao kriza istine, znanja i svrhe, a očituje se u trima korelacijskim vidovima – tehnostvanstveno-civilizacijskom, epistemološkom i odgojno-obrazovnom. Tri oblika iste krize povezana su, međusobno se uvjetuju i nameću. Autorica prikazuje postmodernu kao mentalitet, a njezinu krizu promatra kao pojam anomalija u do tada prevladavajućoj paradigmi znanstvenog mišljenja, dočim su posljedice fragmentacija i dezintegracija, točnije gubitak orijentacije prema svrsi, slobodnom, odgovornom čovjeku. Istaknuti su ciljevi rada: teorijsko utemeljenje integrativnog mišljenja u filozofskom diskursu i odgojno-obrazovnom procesu te iz njega izvedene praktične smjernice i metode.

Prvo poglavlje detaljno promatra krizu znanstveno-tehničke civilizacije. Dajući povijesni pregled različitih filozofskih interpretacija prirode, autorica prikazuje da se Bacon i Descartes mogu smatrati ključnim idejnim začetnicima opredmećivanja prirode – distanciranju čovječjeg subjekta od prirode kao raspoložive materije, što se proteže i u razdoblje postmoderne. Nadalje, autorica naglašava da su Galilejeva matematizirajuća znanosti i Newtonova mehanika, kao i to da je organsko svedeno na fizikalno, i to matematički izrazivo, odnosno redukcija provedena u znanstveno-metodičke svrhe, utrli put instrumentalnoj racionalnosti, a porastom moći suvremene tehnike, i čovjekovom otuđenju od

prirode kao od Drugoga te novoj etici koja ne može biti antropocentrična. Budući da se kriza, kako navodi autorica, pokazuje kao golem rascjep sredstava od svrha, subjekta od objekta, znanja od vjerovanja i moći od odgovornosti, postoji duboka potreba za integrativnom paradigmom mišljenja i orijentacijskog znanja. Kao odgovor na krizu znanstveno-tehnološke civilizacije, autorica nudi integrativnu bioetiku s metodološkim modelom pluriperspektivizma. Ističe da je nužno i rehabilitirati pojam svrhe – prvobitni vlastiti princip fizičkog svijeta, jer iz njega izvire normativnost.

Drugo poglavlje detaljno analizira postmodernističku krizu teorije spoznaje, s osobitim naglaskom na znanje i status istine u današnjem dobu. Pitanje istine vodi u srž epistemološke krize, koja ponovno započinje novovjekovnim obratom gdje čovjek biva određen kao subjekt koji sam može odrediti svoju istinu i svoj identitet. Ponovno prateći povijesni razvoj teorije istine i različite teoretičare, autorica ističe da je i u filozofiji nastao svojevrsan obrat te korespondencijska teorija istine biva zamijenjena koherencijskim i pragmatičnim teorijama koje fragmentiraju svijet na mnoštvo nesumjerljivih sustava istine. Naposljetku, postmoderna potpuno napušta pojam istine, jer reprezentacija svijeta putem jezika uvijek je kontingentna, pa nije moguća kao *istinita*. Istinu se zamjenjuje kategorijom konsenzusnog, estetskog ili instrumentalno korisnoga, odnosno u znanstveno-tehničkoj civilizaciji pojam istine biva zamijenjen pojmom pragmatičke korisnosti, učinkovitosti i napretka. Kad je i dohvatljiva, ističe se, istina zapravo nije važna. Takvo poimanje istine bez veze s metafizikom je samouništavajuće iskrivljavanje smisla istine. Autorica se u ovom poglavlju posebno bavi moralnom istinom, tj. utemeljenjem normi, a donosi i zanimljiva promišljanja o perspektivizmu.

Oblici kriza o kojima autorica govori u prethodnim poglavljima zrcale se u krizi odgoja i obrazovanja, što vrlo detaljno prikazuje treće poglavlje knjige. Suvremeno pedagojsko mišljenje nije sustavno, zaključuje autorica, nego fragmentacijsko i instrumentalizacijsko, budući da je sam subjekt obrazovanja fragmentiran, dezintegriran, čak ukinut. Krizu odgoja i obrazovanja možemo sagledati kao krizu uma, mišljenja i razumijevanja. Ne propuštajući ništa slučajju, autorica u ovom poglavlju obrađuje suvremene izazove odgoja i obrazovanja poput digitalizacije obrazovanja, krize sveučilišta, odnosa poučavatelja i poučavanog, ali i koncepata svrhe u pedagogiji. Kao odgovor na odgojno-obrazovnu krizu, autorica pretpostavlja integrativni odgoj i obrazovanje, prožimanje kurikuluma bioetičkim temama, poglavito metodikom filozofije s djecom/za djecu.

Utvrdivši logičku vezu među trima oblicima krize, u četvrtom poglavlju prikazuje se korelacija triju vidova krize, koja otvara put k integrativnom mišljenju, što je detaljnije prikazano u petom poglavlju. Uzevši u obzir različite teorijske i/ili praktične kontekste i integrativnu etiku Hansa Krämera, prikazuje se da su perspektive koje misle u pojmovima istine i svrhovitosti i dalje prisutne i djelatne, a upravo su to perspektive koje pokreću integrativno mišljenje.

U šestom poglavlju, autorica predstavlja bioetiku i integrativnu bioetiku kao izvor normativnosti i integrativnosti. Bioetičku edukaciju potrebno je uvesti u sve stupnije obrazovanja, stoga autorica daje prikaz sheme bioetičke edukacije i analizira kojim metodičkim primjerenim načinima je moguće to postići. Pozivajući se na začetnike bioetike Jahra i Pottera, ističe da se odgoj i obrazovanje često razmatraju kao put do oblikovanja karaktera i odgovarajuće bioetičke svijesti. Na kraju poglavlja daje kratak pregled prednosti i ograničenja integrativne bioetike.

Posljednje, i ujedno najduže, sedmo poglavlje, detaljno predstavlja filozofsku praksu, *filozofiju s djecom/za djecu* kao mogućeg odgovora na navedenu odgojno-obrazovnu krizu. Filozofija za djecu danas je međunarodni pokret, proizašla iz šireg pokreta kritičkog mišljenja koji nastaje u SAD-u sedamdesetih godina 20. stoljeća, a doživjela je i svoje europske posebnosti, od kojih se jedna nudi u ovom poglavlju. Filozofija za djecu nastoji odgovoriti na odgojno-obrazovnu krizu idejom obrazovanja kao velikog laboratorija racionalnosti. Iako je prigodno proizašao iz nasljeđa pragmatizma, koji pored vrijednosnih doprinosa reducira i instrumentalizira svrhu obrazovanja, moguće ga je sagledati i odjelotvoriti i u integrativnom ključu, u tradiciji klasičnog europskog mišljenja, što ovo poglavlje i prikazuje. Također, u poglavlju se prikazuje filozofiju za djecu kao obrazovni stup vođen ne instrumentalnom racionalnošću, nego paradigmom multidimenzionalnoga mišljenja koje dovodi do orijentacijskog znanja. Posebno se promišlja i razrađuje poimanje filozofije za djecu njemačkog filozofa i didaktičara Ekkehaeda Martensa, a nadahnuće se crpi i u mislima hrvatskog filozofa odgoja Zvonimira Komara koji promišlja o teoriji pedagogije s obzirom na pojam svrhe.

Ova knjiga *Integrativno mišljenje. Odgovor na trostruku krizu postmoderne* prva je u Hrvatskoj koja se bavi teorijom i fenomenologijom integrativnog mišljenja na sveobuhvatan način. Integrativno mišljenje nemoguće je ostvariti bez filozofije, koja je – kao bavljenje onim bitnim – prisutna u temeljima svih znanosti. Filozofija je kritička metoda pristupa stvarnosti, temeljna kulturna tehnika kojom se subjekt orijentira u vlastitom mišljenju, vođena kriterijima racionalnosti, a ako se pitamo tko je danas filozof, onda uz neke formalne uvjete moramo uzeti u obzir da filozofa čini sposobnost razumijevanja i razlikovanja prevladavajućih paradigmi znanstvenog mišljenja koje se kontinuirano šire. U ulozi relevantnog filozofa koji dobro poznaje prevladavajuću paradigmu i anomalije u njoj, autorica na vješt filozofski način teorijski utemeljuje integrativno mišljenje u filozofskom diskursu i odgojno-obrazovnim procesima te iz njega izvodi praktične smjernice i metode za njegovo odjelotvorenje.

Svojom detaljnošću knjiga *Integrativno mišljenje. Odgovor na trostruku krizu postmoderne* postaje nezaobilazno štivo za sve one koji se bave humanistikom, ali i one koji se odvažavaju misliti o onom bitnom te na izazove današnjice žele odgovoriti smislenim, cjelovitim, svrhovitim i multidimenzionalnim odgovorima.